

Ochrana účastníků výzkumu v akademickém prostředí (výzkumná zpráva)

Renata Veselská

Obsah

1. Výchozí stav a vymezení problematiky.....	1
2. Výzkum na člověku v českém akademickém prostředí.....	2
3. Etické komise v českém akademickém prostředí.....	5
4. Příprava novely zákona o výzkumu.....	7

1. Výchozí stav a vymezení problematiky

Respektování zásad etiky výzkumu (*angl.* research ethics) a vědecké integrity (*angl.* scientific integrity) obecně představují důležité aspekty strategické podpory výzkumu a současně jsou výrazem společenské odpovědnosti výzkumných institucí i společnosti jako celku za prováděný výzkum. Etika představuje jeden ze šesti pilířů konceptu RRI¹ (Responsible Research and Innovations) a je zde chápána nejen jako mezioborový diskurs zaměřený na morálně problematické či nejednoznačné oblasti vědy a výzkumu, ale i jako implementace zásad vědecké integrity do výzkumné praxe, harmonizace výzkumu se sdílenými hodnotami společnosti a reflexe obav veřejnosti z některých aspektů výzkumu a inovací.

Hodnocení a schvalování etických aspektů výzkumných projektů proto v současnosti typicky vyžadují jednak výzkumné instituce samotné, jednak grantové agentury a další poskytovatelé finančních prostředků, které tímto přebírají společenskou odpovědnost za to, že je realizován, resp. finančně podporován pouze výzkum, který je v souladu se sdílenými hodnotami společnosti a není v rozporu s etickými standardy pro danou oblast výzkumu. Stejně tak v současnosti redakce všech významných vydavatelství odborných časopisů vyžadují před vlastním zahájením recenzního řízení odborných publikací, které obsahují výsledky z eticky senzitivních oblastí vědy, doložení toho, že výzkum byl prováděn v souladu s oborovými etickými standardy a že byl schválen nezávislou etickou komisí.

Stejně tak se v současné době stává standardem, že výzkumné instituce, grantové agentury i vydavatelství odborné literatury zavazují vědecké pracovníky k dodržování zásad vědecké integrity, neboť jedině tímto způsobem je možné garantovat princip důvěryhodnosti jako klíčový prvek vědecké práce.

¹ RRI Toolkit: <https://rri-tools.eu/ethics>

Všechny výše uvedené regulatorní prvky mají garantovat, že konkrétní výzkum bude realizován odpovědně a v souladu s příslušnými mezinárodními a oborovými etickými standardy. V České republice vymezil základní zásady etiky výzkumu a vědecké integrity již v roce 2005 koncepční materiál MŠMT nazvaný "Etický rámec výzkumu"², který měl sloužit výzkumným institucím jako základní vodítko pro implementaci těchto zásad do zdejší praxe. Na základě doporučení obsažených v tomto dokumentu začaly výzkumné instituce postupně zavádět regulatorní mechanismy pro oblast etiky výzkumu a vědecké integrity – zejména se jednalo o ustavování etických komisí a formulování institucionálních etických kodexů. Tento trend v posledních letech výrazně posílil i díky projektům směřujícím ke získání certifikátu HR Award, jehož součástí je mimo jiné i přihlášení se k principům Evropské charty a kodexu výzkumného pracovníka³.

V době zahájení řešení projektu INSURE v červnu 2020 byla v českém prostředí kontrola dodržování etických standardů ve výzkumu řešena systematicky pouze v oblasti klinických hodnocení a pokusů na zvířatech, kde jsou mezinárodní standardy jasně definovány a státní úřady (Státní ústav pro kontrolu léčiv⁴, resp. Ministerstvo zemědělství⁵) proces etického hodnocení vyžadují a garantují, že musí být proveden. V dalších oblastech biomedicínského i společenskovedního výzkumu, kde probíhají nejrůznější studie s lidskými účastníky, přitom nebylo – a v době uzavření této výzkumné zprávy pořád není – ošetřeno žádným předpisem, který by vyžadoval kontrolu posouzení etické relevance takového výzkumu i dodržování mezinárodních etických standardů pro danou vědní oblast.

Současně je v době uzavření této výzkumné zprávy známo, že probíhá příprava návrhu zákona o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí (podrobněji viz Kapitola 5 této zprávy). S ohledem na tuto skutečnost je nutno zprávu chápat jako popis stavu etiky výzkumu a vědecké integrity v akademickém prostředí k závěru roku 2023, kdy bylo ukončeno řešení projektu INSURE, v rámci něhož tato zpráva vznikla. Pozdější změny situace včetně případného vývoje ohledně zmíněného návrhu zákona o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí v ní proto nemohly být zachyceny.

2. Výzkum na člověku v českém akademickém prostředí

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, v České republice byla z pohledu etiky výzkumu řadu let regulována pouze oblast klinických hodnocení léčiv, a to **zákonem č. 378/2007 Sb. o léčivech**⁶, který vymezoval fungování etických komisí ve zdravotnických zařízeních. Nicméně mnoho výzkumných projektů v oblasti biomedicíny však nespĺňuje kritéria pro

² Etický rámec výzkumu, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: <https://www.msmt.cz/vyzkum-a-vyvoj/eticky-ramec-vyzkumu-1>

³ Commission Recommendation of 11 March 2005 on the European Charter for Researchers and on a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2005/251/oj>

⁴ Klinické hodnocení léčiv, Státní ústav pro kontrolu léčiv: <https://www.sukl.cz/leciva/klinicke-hodnoceni-leciv>

⁵ Pokusná zvířata, Ministerstvo zemědělství: <https://eagri.cz/public/portal/mze/ochrana-zvirat/pokusna-zvirata>

⁶ Zákon č. 378/2007 Sb. Zákon o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech): <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2007-378>

klinická hodnocení. Takové projekty jsou typicky řešeny mimo zdravotnická zařízení, např. na univerzitách nebo ve výzkumných ústavech.

Jediným právním předpisem, který alespoň rámcově stanovil základní etické standardy pro biomedicínský výzkum v akademickém prostředí, byla **Úmluva o lidských právech a biomedicíně Rady Evropy ETS No. 164**⁷ (1997), která byla v ČR ratifikována a vstoupila v platnost v roce 2001 **sdělením č. 96/2001 Sb. m. s.**⁸ Tato Úmluva v článku 2 uvádí základní premisu nadřazenosti lidské bytosti ("*Zájmy a blaho lidské bytosti jsou nadřazeny zájmům společnosti a vědy*") a ve své kapitole V s názvem Vědecký výzkum stanovuje podrobnější podmínky pro vědecký výzkum v oblasti biomedicíny – základní standardy ochrany osob zapojených do vědeckého výzkumu (požadavek na informovaný souhlas účastníka výzkumu, požadavek na nezávislé multidisciplinární posouzení etické přijatelnosti výzkumného projektu), dále standardy ochrany osob neschopných dát souhlas s výzkumem a pravidla pro výzkum na embryích *in vitro*.

Z hlediska ochrany účastníků výzkumu v oblasti biomedicíny došlo v akademickém prostředí k výrazné změně právního rámce v roce 2021, kdy od 1. 9. vstoupil v ČR v účinnost **Dodatkový protokol k Úmluvě o lidských právech a biomedicíně související s biomedicínským výzkumem CETS No. 195**⁹ jako **sdělení č. 30/2020 Sb.m.s.**¹⁰ (dále Dodatkový protokol CETS 195), jehož účelem je ochrana důstojnosti a svébytnosti lidských bytostí při jakémkoli výzkumu v oblasti biomedicíny, který vyžaduje intervenci (zákrok), ať už fyzickou nebo jakoukoli jinou (pokud tato jiná intervence představuje riziko pro duševní zdraví dotyčné osoby). Tento dodatkový protokol se v uvedeném rámci biomedicínského výzkumu plně vztahuje i na akademické prostředí. Vedle obecných etických standardů pro biomedicínský výzkum vyžadující intervenci (nadřazenost zájmů lidské bytosti, vědecká kvalita výzkumu, vyváženost přínosů a rizik, absence alternativ) vymezuje Dodatkový protokol CETS 195 podrobně zejména úlohu a kompetence etických komisí při posuzování tohoto výzkumu.

Jedním z hlavních problémů přijetí Dodatkového protokolu CETS 195 Českou republikou je skutečnost, že protokol na několika místech předpokládá existenci národní právní úpravy, která má za cíl ochranu lidské bytosti během provádění výzkumu. Konkrétně se jedná o následující články, které se týkají především situací, kdy účastník výzkumu není schopen dostatečně hájit své zájmy a předpokládaná národní právní úprava má zajistit alespoň minimální míru ochrany pro tyto specifické případy.

⁷ Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine (ETS No. 164): <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=164>

⁸ Sdělení č. 96/2001 Sb. m. s. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Úmluvy na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny: Úmluva o lidských právech a biomedicíně: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2001-96>

⁹ Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine, concerning Biomedical Research (CETS No. 195): <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/?module=treaty-detail&treatynum=195>

¹⁰ Sdělení č. 30/2020 Sb. m. s. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Dodatkového protokolu k Úmluvě o lidských právech a biomedicíně souvisejícího s biomedicínským výzkumem: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2020-30>

- Article 13 – Information for research participants
- Article 15 – Protection of persons not able to consent to research
- Article 16 – Information prior to authorisation
- Article 19 – Research on persons in emergency clinical situations
- Article 20 – Research on persons deprived of liberty
- Article 25 – Confidentiality
- Article 26 – Right to information
- Article 31 – Compensation for damage

Jak již bylo zmíněno, Dodatkový protokol CETS 195 v těchto částech pouze obecně vymezuje základní požadavek na ochranu lidské bytosti s doplněním, že konkrétní podmínky této ochrany má určovat právě národní právní úprava, která však v České republice zatím zcela chybí.

Velmi závažné důsledky může mít absence této národní právní úpravy zejména v oblasti výzkumu na osobách v klinických stavech nouze (Article 19 – Research on persons in emergency clinical situations), kdy Dodatkový protokol CETS 195 přímo uvádí, že konkrétní podmínky musí být specifikovány zákonem, aby vůbec mohl být výzkum na osobách v klinických stavech nouze prováděn. Na základě výše uvedeného tedy vyvstává otázka legitimacy výzkumu na těchto osobách, pokud byl výzkum proveden po 1. 9. 2021, tedy po vstoupení dodatkového protokolu v platnost.

Dále je nutné si uvědomit, že i řada interdisciplinárních projektů, které primárně nejsou projekty biomedicínskými, však může spadat pod režim Dodatkového protokolu CETS 195. Jako příklady lze uvést projekty využívající biomedicínské technologie a postupy (např. odběry krve nebo zobrazovací metody) pro ověřování hypotéz v jiných, typicky společenskovedních oborech, například v psychologii nebo ekonomii. Vzhledem k tomu, že i v těchto primárně společenskovedních výzkumných projektech použitá metoda nebo metody spadají do oblasti biomedicínského výzkumu obsahujícího intervenci dle Dodatkového protokolu CETS 195, podléhají takovéto projekty standardnímu posuzování nezávislou etickou komisí. Tato skutečnost může často vzbudit nevoli výzkumníků samotných nebo projektového či institucionálního managementu, jedná se však o nepodkročitelný etický standard, který by odpovědná výzkumná instituce měla být schopna bez problému akceptovat.

Na rozdíl od biomedicíny a mezioborových projektů využívajících biomedicínské metody zůstávají v ČR bohužel zcela neošetřeny etické aspekty společenskovedního výzkumu (angl. SSH, Social Sciences and Humanities), přestože i tento výzkum má často významnou etickou relevanci. Je nutné zejména zdůraznit, že posuzování výzkumných projektů v oblasti SSH doporučují mezinárodní standardy odborných asociací, zejména v oblasti psychologie a sociologie (jejich přehled je uveden v Kapitole 5 této zprávy).

Jako problematická se jeví zejména skutečnost, že je zatím výlučně věcí managementu jednotlivých výzkumných institucí, zda učiní rozhodnutí ve smyslu převzetí odpovědnosti i za etickou rovinu výzkumu prováděného v oblasti SSH, jak to ostatně vyžaduje i koncept

RRI Tools. Je však zjevné, že zejména praxe některých národních i mezinárodních grantových agentur, které už nyní vyžadují i v oblastech SSH posouzení a schválení výzkumných projektů před jejich realizací v kombinaci s jednoznačným trendem vydavatelů odborné literatury vyžadovat schválení etickou komisí před zahájením peer review zaslaného manuscriptu povedou k tomu, že samotné výzkumné instituce budou dříve či později nuceny začlenit do svého fungování standardní způsob posuzování etiky výzkumu i v oblastech SSH. Některé z domácích výzkumných univerzit i výzkumných ústavů k tomuto kroku již přistoupily a kromě biomedicínských projektů vyžadují posouzení etických aspektů výzkumných projektů i v oblastech behaviorálního a společenskovedního výzkumu.

Obsah tohoto rozboru stávajícího stavu ohledně etiky výzkumu a vědecké integrity v českém prostředí byl využit i pro přípravu pracovního materiálu s názvem "**Analýza situace ohledně etických aspektů výzkumu v ČR a nutnost vytvoření národní právní normy**", který byl zpracován pro potřeby Rady pro výzkum, vývoj a inovace v roce 2021. Cílem uvedeného materiálu bylo podat přehled aktuálního stavu v oblasti etiky výzkumu v České republice s ohledem na nutnost implementace výše uvedených mezinárodních právních předpisů, k jejichž dodržování se ČR zavázala. V příslušném usnesení RVVI je tento materiál chybně označen jako "Nová pravidla etického posuzování biomedicínského výzkumu"¹¹, nicméně jeho plný text se správným názvem je volně přístupný jako příloha k příslušnému bodu A7 usnesení.

3. Etické komise v českém akademickém prostředí

Ustavování etických komisí v českém akademickém prostředí je postupný proces, který započal v 90. letech 20. století nejprve na lékařských fakultách, kde se lékařská etika, resp. bioetika v té době stala nedílnou součástí kurikula. Některé lékařské fakulty v té době zvolily cestu sdílené etické komise s příslušnou fakultní nemocnicí (např. Společná etická komise Lékařské fakulty v Plzni UK a FN Plzeň), většina však zřídila komisi vlastní. V ostatních oblastech vědy a výzkumu však etické komise začaly fungovat až po r. 2005 v souvislosti s implementací již zmíněného dokumentu Etický rámec výzkumu¹².

Součástí tohoto procesu implementace se však naneštěstí stal jeden terminologický omyl, který vyvolal další zneřehlednění už tak dost nejasné situace, která v ČR v oblasti etiky výzkumu v akademickém prostředí panuje. Zejména univerzity tehdy začaly zakládat komise, které měly ve svém názvu vždy adjektivum "etická", nicméně tyto komise se zabývaly (a stále zabývají) výlučně otázkami vědecké, nebo přesněji akademické integrity, nikoliv etikou výzkumu, tedy posuzováním a schvalováním výzkumných projektů domovské výzkumné instituce.

¹¹ Usnesení k jednotlivým bodům programu 371. zasedání Rady pro výzkum, vývoj a inovace dne 1. října 2021 (dokument dostupný [online](#))

¹² Etický rámec výzkumu, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: <https://www.msmt.cz/vyzkum-a-vyvoj/eticky-ramec-vyzkumu-1>

Komise zaměřené skutečně na etiku výzkumu a její posuzování ve výzkumných projektech začaly v českém prostředí plošně vznikat až od dekádu později, tedy kolem roku 2015, pravděpodobně v důsledku požadavků na garanci dodržování standardů etiky výzkumu jednak ze strany zahraničních poskytovatelů, jednak ze strany vydavatelů odborné literatury.

V českém akademickém prostředí je v současné době možné najít několik modelů, jak je etika výzkumu na institucionální úrovni ošetřena (nebo neošetřena). Některé menší výzkumné instituce, typicky ústavy AVČR nebo resortní výzkumné ústavy šly cestou rozšíření agendy již existující etické komise (tzv. "integritní") o posuzování výzkumných projektů. Univerzity – zejména ty, které se profilují jako výzkumné – začaly zakládat další typ etických komisí, jejichž agenda je již tvořena výlučně etikou výzkumu. Tyto komise mají nějakým způsobem do svého názvu nějakým způsobem zabudováno slovo "výzkum", aby se odlišily od "integritních" etických komisí (např. Etická komise pro výzkum Masarykovy univerzity nebo Komise pro etiku ve výzkumu Univerzity Karlovy). Několik větších univerzit se rozhodlo pro zřizování fakultních komisí pro etiku výzkumu a navíc jedné komise celouniverzitní (např. Univerzita Karlova nebo Ostravská univerzita), jiné univerzity zůstaly u modelu pouze fakultních komisí pro etiku výzkumu (např. Univerzita Palackého v Olomouci) a jiné mají jednu celouniverzitní komisi (Univerzita Hradec Králové).

Je evidentní, že chybějící legislativní rámec pro etiku výzkumu v akademickém prostředí vedl k významné heterogenitě v ustavování i agendě institucionálních etických komisí, která nutně musí dopadat i na posuzovací praxi těchto komisí. V rámci řešení projektu INSURE jsme proto provedli anonymní online průzkum fungování těchto etických komisí, jehož závěry uvedený předpoklad jednoznačně potvrdily. Vzhledem k unikátnosti těchto dat v Českém prostředí byly výsledky průzkumu zpracovány do podoby původního vědeckého článku, jehož manuscript je nyní v recenzním řízení. Kompletní verzi tohoto manuskriptu připojujeme jako **Přílohu 1** této výzkumné zprávy. Z hlediska ochrany účastníků výzkumu v akademickém prostředí je nejzávažnějším důsledkem této situace skutečnost, že není nijak blíže specifikováno, který typ výzkumu s lidskými subjekty by měl být povinně schvalován institucionální etickou komisí pro výzkum. Právní závaznost přijatého Dodatkového protokolu CETS 195 se do činnosti institucionálních etických komisí pro výzkum bohužel nijak systematicky nepromítla.

Dalším komplikujícím faktorem pro ochranu účastníků výzkumu v akademickém prostředí je úplná absence tzv. národní etické komise. Většina evropských států má přitom tento typ komisí zřízen už řadu dekad (např. Der Deutscher Ethikrat v Německu nebo Statens medicinsk-etiska råd ve Švédsku). Tyto národní etické komise plní důležitou roli tzv. opinion-makers, o jejichž stanoviska k aktuálním etickým problémům se mohou v případě potřeby opírat lokální etické komise pro výzkum. V ČR bohužel role národní etické komise vymezena není a kompetence se v tomto smyslu tříští mezi Bioetickou komisi Rady pro výzkum, vývoj a inovace a resortní etické komise při jednotlivých ministerstvech, pokud jsou vůbec zřízeny (např. Etická komise Ministerstva zdravotnictví nebo Etická komise Ministerstva dopravy).

4. Příprava novely zákona o výzkumu

V průběhu řešení projektu INSURE nastal v České republice v oblasti etiky výzkumu významný posun v tom smyslu, že v roce 2022 byla zahájena práce na návrhu zákona o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí, který by měl nahradit stávající zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací), ve znění pozdějších předpisů¹³.

Návrh zákona zpracoval Úřad vlády ČR – kabinet Ministryně pro vědu, výzkum a inovace a předsedkyně Rady pro výzkum, vývoj a inovace. Během přípravy (ještě před fází meziresortního připomínkového řízení) byl dokument poskytnut k interním připomínkám Bioetické komisi RVVI¹⁴. Bioetická komise RVVI důkladně rozpracovala paragrafové znění týkající se problematiky etiky výzkumu a vědecké integrity včetně podrobné důvodové zprávy. Tento upravený návrh byl předmětem dalšího jednání členů Bioetické komise se zástupci Úřadu vlády, v rámci něhož byly detailně vysvětleny navržené úpravy¹⁵.

Verze navržená Bioetickou komisí RVVI však nebyla předkladatelem v tomto rozsahu akceptována a problematika etiky výzkumu a vědecké integrity se v návrhu zákona objevila ve velmi zredukované podobě včetně terminologických nepřesností. Bioetická komise RVVI na svém následujícím zasedání formulovala alespoň minimální požadavky na úpravy nové verze paragrafového znění s cílem odstranit věcné chyby a terminologické nepřesnosti¹⁶.

Návrh zákona o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí¹⁷ byl následně odeslán do meziresortního připomínkového řízení, které bylo ukončeno 2. 12. 2023 s vážnými výhradami vznesenými z většiny připomínkových míst. Pro úplnost této výzkumné zprávy zde uvádíme úplné paragrafové znění části týkající se etiky výzkumu a vědecké integrity v materiálu¹⁸, který byl 2. 11. 2023 předložen k připomínkování:

HLAVA II

ZÁSADY ČINNOSTI VE VÝZKUMU, VÝVOJI, INOVACÍCH A TRANSFERU ZNALOSTÍ

§ 6

Etické zásady, zásady vědecké integrity a dobré vědecké praxe

¹³ Zákon č. 130/2002 Sb. Zákon o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje): <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-130>

¹⁴ Bod č. 6 Zápisu z jednání Bioetické komise RVVI ze dne 7. 2. 2023 (dokument dostupný [online](#))

¹⁵ Zápis z jednání Bioetické komise RVVI ze dne 5. 5. 2023 (dokument dostupný [online](#))

¹⁶ Zápis z jednání Bioetické komise RVVI ze dne 2. 10. 2023 (dokument dosud nebyl zveřejněn)

¹⁷ Návrh zákona o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí (dokumenty dostupné na oDok Portálu pod identifikátorem [ALBSCWXEC3V3](#))

¹⁸ Návrh zákona o výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí – paragrafové znění (dokument dostupný [online](#) na oDok Portálu)

(1) Při provádění činností ve výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí výzkumné organizace dodržují etické principy a mezinárodní etické standardy pro danou oblast výzkumu, zásady vědecké integrity a dobré vědecké praxe, ochranu duševního vlastnictví a důvěrnosti informací a společenskou odpovědnost.

(2) Výzkumná organizace je povinna zajistit, že výzkumní pracovníci budou při provádění činností ve výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí dodržovat zákaz

a) falšování, pozměňování nebo plagiátorství údajů z výzkumu nebo výsledků výzkumu, vývoje, inovací a transferu znalostí nebo neodůvodněné přepisování nebo nepřiznání autorství k dílům, a to v kterékoli fázi procesu výzkumné, vývojové a inovační práce od záměru až ke zveřejnění výsledků,

b) zatajení, uvedení v omyl nebo selektivní či tajné nakládání s výsledky,

c) zničení údajů z výzkumu nebo materiálů s úmyslem zabránit vyšetření pochybení při provádění výzkumu, vývoji, inovacích a transferu znalostí,

d) porušování zavedených standardů vědecké publikační činnosti,

e) zneužití informací,

f) porušování pravidel ochrany duševního vlastnictví a

g) jednání v rozporu s ustanoveními danými zákonem o střetu zájmů.

(3) Výzkumná organizace zajistí posouzení komisí pro etiku výzkumu a vědeckou integritu zejména u projektů výzkumu na člověku nebo na částech lidského těla, u projektů, které zahrnují práci s pokusnými zvířaty, u projektů, které zahrnují práci s geneticky modifikovanými organismy, nebo u projektů výzkumu umělé inteligence.

(4) Pro dodržování zásad etiky výzkumu a vědecké integrity může výzkumná organizace zřídit komisi pro etiku výzkumu a vědeckou integritu. Není-li u výzkumné organizace zřízena komise pro etiku výzkumu a vědeckou integritu a je-li zapotřebí zajistit posouzení otázek souvisejících s dodržováním etických zásad, zásad vědecké integrity a dobré vědecké praxe, zajistí výzkumná organizace provedení takového posouzení komisí jiné výzkumné organizace nebo poskytovatele.

(5) Poskytovatelé v oblasti svých působností prosazují dodržování etických zásad, zásad vědecké integrity a dobré vědecké praxe. Poskytovatelé mohou zřizovat komise pro etiku výzkumu a vědeckou integritu pro účely posuzování otázek souvisejících s dodržováním etických zásad, zásad vědecké integrity a dobré vědecké praxe v oblasti jejich působnosti.

(6) Výzkumný pracovník, který se zavázal k výkonu závislé práce v základním pracovněprávním vztahu k výzkumné organizaci, která je příjemcem institucionální podpory, je povinen tuto výzkumnou organizaci bezodkladně informovat o každém svém dalším současně vykonávaném pracovněprávním vztahu, a to i v těch případech, kdy jde o výkon vědecké nebo pedagogické činnosti. Obdobnou informační povinnost má i uchazeč o zaměstnání, který s výzkumnou organizací, která je příjemcem institucionální podpory, sjednává pracovněprávní vztah, jehož předmětem je provádění výzkumu.

K předmětnému paragrafu 6 byla v rámci meziresortního připomínkového řízení vznesena řada zásadních připomínek, které se však od sebe navzájem svým smyslem naprosto lišily mezi jednotlivými připomínkovými místy. To svědčí o tom, jak diametrálně odlišné pohledy na problematiku etiky výzkumu a vědecké integrity zastávají jednotlivá připomínková místa a jak se v mnoha případech rozchází míra porozumění tomu, co se pod uvedené pojmy zařazuje.

Vzhledem k tomu, že spektrum vznesených připomínek k tomuto jedinému paragrafu a jejich vzájemná rozdílnost pohledů dokonale ilustrují poměrně tristní situaci v chápání etiky výzkumu a vědecké integrity v českém prostředí vědy a výzkumu, připojujeme jejich kompletní znění jako **Přílohu 2** této výzkumné zprávy. Domníváme se, že takto sumarizovaná stanoviska mají už nyní nemalou historickou hodnotu a mohou se stát zajímavým studijním materiálem pro ty, kteří se zajímají o teorii vědy nebo o aplikovanou etiku.

V tomto smyslu se jako mimořádně pozoruhodné jeví zásadní připomínky vznesené Hospodářskou komorou ČR a Svazem průmyslu a dopravy ČR, které shodně navrhují §6 (společně s § 7-8) zrušit jako zcela zbytečné. Za pozornost stojí zejména odůvodnění navrhované změny, které je v obou případech naprosto identické a tudíž zjevně pocházející od stejného autora. Stejnou připomínku, tedy požadavek na úplné zrušení § 6-8 vzneslo i Ministerstvo průmyslu a obchodu, byť v tomto případě bylo odůvodnění podstatně stručnější. U všech tří subjektů je však zřejmé, že etiku výzkumu považují pouze za zcela zbytečné administrativní obtěžování výzkumníků.

Vzhledem k rozsahu i obsahu zásadních připomínek vznesených k předmětnému § 6 je další osud této části nejistý a nelze vyloučit ani to, že nakonec bude z této připravované právní normy nakonec zcela vynechána. Z výše uvedených skutečností vyplývá, že problematika etiky výzkumu v českém akademickém prostředí zůstane zřejmě i nadále bez jednotné regulace, která by zajistila adekvátní ochranu účastníků výzkumu minimálně na úrovni jednotného přístupu k posuzování etické relevance tohoto typu výzkumu nezávislými etickými komisemi.

Pokud vše zůstane i nadále na stávající dobrovolné bázi, resp. na úrovni nijak nevyžadované a negarantované institucionální odpovědnosti za etickou rovinu prováděného výzkumu, s velkou pravděpodobností může dojít k posunu k převažující praxi tzv. "ethics washing". Tímto termínem se v posledních letech označuje situace, kdy výzkumná instituce deklaruje dodržování zásad etiky výzkumu a vědecké integrity, ve skutečnosti však jde pouze o formální vykazování adherence k těmto zásadám. Součástí institucionálního postoje naplňujícího podstatu "ethics washing" je také existence komisí, které sice mají ve svém názvu adjektivum "etické", ve skutečnosti se ale dodržování etických standardů velkým obloukem vyhybají, problematiku kauzy namísto řešení takzvaně zametají pod pomyslné koberce a směrem k výzkumníkům fungují coby rychlé a spolehlivé automaty na vydávání ozářených povolení k výzkumu.

Pro mnoho lidí v domácím akademickém prostředí sice popsaná praxe "ethics washing" představuje ideál, k němuž by měla česká věda směřovat, z širšího pohledu je však zřejmé, že jde o slepou uličku. Klíčovým aspektem funkční a živé vědy je důvěra, která je primárně založená na dodržování zásad etiky výzkumu i vědecké integrity. Pokud budou výzkumné instituce směrem ke svým zaměstnancům a studentům prostřednictvím "ethics washing" nepřímo vysílat zprávu, že oborové etické standardy a zásady vědecké integrity nestojí za respektování a dodržování, pak se důvěryhodnost dané výzkumné instituce či vědeckých aktivit v příslušném lokálním měřítku dříve či později zhrouť. A věda bez důvěryhodnosti se stává zbytečnou a marnou činností.